

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه الزهراء (س)

دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته برنامه ریزی درسی

عنوان

بررسی جایگاه بیمه در برنامه درسی کتاب های تعلیمات اجتماعی

دوره ی آموزش عمومی (ابتدایی و راهنمایی تحصیلی)

استاد راهنما: خانم دکتر پروین احمدی

استاد مشاور: خانم دکتر پروین صمدی

دانشجو

شهلا ابراهیمی

اسفند ۱۳۸۹

کلیه دستاوردهای این تحقیق متعلق به دانشگاه
الزهراس (س) است.

تقدیم

این پژوهش تحفه ای است بهر لحظه ای تلاش، به گوهرهای ارزنده ی
زندگی ام، پدر و مادرم که دشواری های این راه را با زحمات خود برایم
آسان نمودند. امید است تلاش من هدیه ای باشد به محبت های پدرم که
دریای محبت او را جبرانی نیست و مادرم که با عشق و ایثار بی دریغ اش
هستی ام را سرشار نمود.

قدردانی و تشکر

تقدیم به آنان که به من آموختند.

سپاس بی پایان از استاد گرامی خانم دکتر احمدی که در گام به گام این پژوهش از راهنمایی های ارزنده و خردمندانه ی ایشان بهره فراوان بردم.

سپاس فراوان از خانم دکتر صمدی که با صبوری همواره در این پژوهش یاری دهنده ی من بودند.

چکیده

بیمه در زندگی پرمخاطره‌ی امروزه‌ی انسان‌ها نقش ارزشمندی دارد که باید در همه‌ی جوامع و تمامی زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و مهمتر از همه آموزشی به آن توجه داشت و برای آن برنامه‌ریزی نمود. در کشورمان باید نظام آموزشی را به عنوان کانون اصلی توجه قرار داد و این امر نیز باید مد نظر کارشناسان بیمه قرار گیرد و از این رو اهمیت بیمه را می‌توان از طریق کتاب‌های درسی نشان داد. کتاب‌های تعلیمات اجتماعی به دلیل نقش مهمی که در تربیت شهروندی دانش‌آموزان دارند و آنها را با مهمترین حقوق خود یعنی حق برخورداری از تأمین اجتماعی و بیمه را آشنا می‌سازد و در تفهیم مفاهیم بیمه‌ای و معرفی انواع بیمه مهم می‌باشد. در بررسی کتاب‌های تعلیمات اجتماعی در دوره‌ی آموزش عمومی (ابتدایی و راهنمایی تحصیلی) به دلیل تأثیرپذیری بیشتری که دانش‌آموزان در این دوره‌ی تحصیلی، از آموزش و فهم مفاهیم دارند، این کتاب‌ها انتخاب شدند و با استفاده از روش تحلیل محتوا به بررسی مقوله‌ها، مولفه‌های بیمه و انواع بیمه پرداخته شد و نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل اطلاعات نشان داد که مقوله حسن نیت در هر دو دوره ابتدایی و راهنمایی از بیشترین فراوانی برخوردار و مقوله‌ی امید زندگی در دوره‌ی ابتدایی و مقوله‌ی حفاظت در دوره‌ی راهنمایی تحصیلی کمترین فراوانی را دارند. همچنین مولفه‌ی تعهد در هر سه پایه‌ی ابتدایی و در دوره راهنمایی مولفه‌ی همیاری در کتاب سال اول و مولفه‌ی نیاز در سال دوم و سوم از بیشترین فراوانی برخوردار است. اما در مورد انواع بیمه باید ذکر کرد که در کلاس سوم ابتدایی به بیمه‌ی اموال و بیمه‌ی اشخاص اشاره شده است و به بیمه‌ی مسؤولیت در هیچ پایه‌ی ابتدایی اشاره‌ای نشده است. در دوره راهنمایی نیز در کتابهای سال اول و دوم به انواع بیمه با فراوانی کمی اشاره شده است و در سال سوم راهنمایی اشاره‌ای به انواع بیمه نشده است.

واژه های کلیدی

بیمه، برنامه درسی دوره آموزش عمومی (دوره ی ابتدایی و راهنمایی تحصیلی)، محتوای برنامه درسی، کتاب تعلیمات اجتماعی.

۳۳	ب - سابقه ی تاریخی انواع بیمه در جهان
۳۵	ج - سیر تاریخی و تحول بیمه در ایران
۴۱	مبانی فرهنگی و اجتماعی بیمه در اسلام
۴۴	نظر فقها در مورد بیمه
۴۶	ضرورت و اهمیت بیمه
۵۳	قرارداد بیمه
۵۴	اصول بیمه
۵۵	سازمان و ساختار فعالیت بیمه در ایران
۵۸	انواع بیمه
۶۳	تعاریفی از انواع بیمه های اموال
۷۴	تعاریفی از انواع بیمه های اشخاص
۷۶	تعاریفی از انواع بیمه های مسؤولیت مدنی
۷۸	جایگاه بیمه در دوره های آموزش تحصیلی
۷۸	تعریف آموزش و پرورش دوره ی ابتدایی
۷۹	اهمیت آموزش و پرورش دوره ی ابتدایی
۸۰	ویژگی های دانش آموزان دوره ابتدایی
۸۱	اهداف دوره ابتدایی
۸۳	تعریف آموزش و پرورش دوره ی راهنمایی تحصیلی
۸۳	اهمیت آموزش و پرورش دوره ی راهنمایی تحصیلی
۸۴	ویژگی های دانش آموزان دوره ی راهنمایی تحصیلی
۸۵	اهداف دوره ی دوره ی راهنمایی تحصیلی

۸۷.....	مفهوم برنامه درسی
۹۲.....	اهداف راهنمای برنامه درسی
۹۳.....	دوره های آموزش بیمه در برنامه درسی
	جایگاه محتوا در برنامه

درسی ۹۷.....

سازمان دهی محتوا بر اساس ویژگی های دانش آموزان ابتدایی و راهنمایی

۱۰۱.....	تحصیلی
۱۰۳.....	اهمیت و جایگاه کتاب درسی در نظام آموزشی کشور
۱۰۷.....	مفهوم تحلیل محتوای کتاب درسی
۱۱۰.....	ویژگی های تحلیل محتوا
۱۱۱.....	مراحل تحلیل محتوا
۱۱۳.....	روش های مختلف تحلیل محتوا

بخش دوم: مبانی پژوهشی

۱۱۵.....	مطالعات و پژوهش های انجام گرفته در داخل کشور
۱۱۶.....	مطالعات و پژوهش های انجام گرفته در خارج از کشور
۱۱۷.....	جمع بندی

فصل سوم: روش پژوهش

۱۱۹.....	۱-۳ روش پژوهش
----------	---------------------

- ۲-۳ جامعه آماری ۱۱۹
- ۳-۳ روش نمونه گیری و حجم نمونه ۱۲۰
- ۴-۳ روش جمع آوری اطلاعات ۱۲۰
- ۵-۳ روش تجزیه و تحلیل اطلاعات ۱۲۱
- ۶-۳ مراحل انجام تحلیل محتوا ۱۲۲

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل اطلاعات

- بررسی مقوله ها و مولفه های بیمه ۱۲۶
- ۱-۴ تجزیه و تحلیل کتب تعلیمات اجتماعی دوره ی ابتدایی ۱۲۹
- ۱-۱-۴ تجزیه و تحلیل کتب تعلیمات اجتماعی پایه سوم دوره ی ابتدایی ۱۳۰
- ۲-۱-۴ تجزیه و تحلیل کتب تعلیمات اجتماعی (بخش مدنی) پایه چهارم دوره ی ابتدایی ۱۳۵
- ۳-۱-۴ تجزیه و تحلیل کتب تعلیمات اجتماعی (بخش مدنی) پایه پنجم دوره ی ابتدایی ۱۳۹
- ۲-۴ تجزیه و تحلیل کتب تعلیمات اجتماعی دوره ی راهنمایی تحصیلی ۱۴۴
- ۱-۲-۴ تجزیه و تحلیل کتب تعلیمات اجتماعی پایه اول دوره ی راهنمایی تحصیلی ۱۴۵
- ۲-۲-۴ تجزیه و تحلیل کتب تعلیمات اجتماعی پایه دوم دوره ی راهنمایی تحصیلی ۱۵۱
- ۳-۲-۴ تجزیه و تحلیل کتب تعلیمات اجتماعی پایه سوم دوره ی راهنمایی تحصیلی ۱۵۹

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری

۱-۵ پاسخ به سؤال های پژوهش	۱۶۴
۲-۵ بحث و نتیجه گیری کلی	۱۷۸
۳-۵ محدودیت های پژوهش	۱۸۱
۴-۵ پیشنهادهای کاربردی	۱۸۱
۵-۵ پیشنهادهای پژوهشی	۱۸۳

فهرست منابع

منابع فارسی	۱۸۴
منابع انگلیسی	۱۹۲

فهرست جداول

صفحات

جدول

جدول (۱-۴) تجزیه و تحلیل کتاب تعلیمات اجتماعی پایه ی سوم ابتدایی براساس مقوله ها و

- مولفه های بیمه ۱۳۲
- جدول (۲-۴) تجزیه و تحلیل کتاب تعلیمات اجتماعی پایه سوم ابتدایی بر اساس انواع بیمه ۱۳۴
- جدول (۳-۴) تجزیه و تحلیل کتاب تعلیمات اجتماعی پایه ی چهارم ابتدایی براساس مقوله ها و مولفه های بیمه ۱۳۷
- جدول (۴-۴) تجزیه و تحلیل کتاب تعلیمات اجتماعی پایه چهارم ابتدایی بر اساس انواع بیمه ۱۳۹
- جدول (۵-۴) تجزیه و تحلیل کتاب تعلیمات اجتماعی پایه ی پنجم ابتدایی براساس مقوله ها و مولفه های بیمه ۱۴۲
- جدول (۶-۴) تجزیه و تحلیل کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی بر اساس انواع بیمه ۱۴۴
- جدول (۷-۴) تجزیه و تح لیل کتاب تعلیمات اجتماعی سال اول دوره ی راهنمایی تحصیلی براساس مقوله ها و مولفه های بیمه ۱۴۸
- جدول (۸-۴) تجزیه و تحلیل کتاب تعلیمات اجتماعی سال اول دوره ی راهنمایی تحصیلی بر اساس انواع بیمه ۱۵۱
- جدول (۹-۴) تجزیه و تح لیل کتاب تعلیمات اجتماعی سال دوم دوره ی راهنمایی تحصیلی براساس مقوله ها و مولفه های بیمه ۱۵۵
- جدول (۱۰-۴) تجزیه و تحلیل کتاب تعلیمات اجتماعی سال دوم دوره ی راهنمایی تحصیلی بر اساس انواع بیمه ۱۵۷
- جدول (۱۱-۴) تجزیه و تح لیل کتاب تعلیمات اجتماعی سال سوم دوره ی راهنمایی تحصیلی براساس مقوله ها و مولفه های بیمه ۱۶۲

- جدول (۴-۱۲) تجزیه و تحلیل کتاب تعلیمات اجتماعی سال سوم دوره ی راه‌نمایی تحصیلی بر
 اساس انواع بیمه ۱۶۳
- جدول (۵-۱) خلاصه وضعیت مقوله های مرتبط با بیمه بر حسب دوره و پایه
 تحصیلی ۱۶۷
- جدول (۵-۲) خلاصه وضعیت مقوله های مرتبط با بیمه بر حسب دوره و پایه
 تحصیلی ۱۶۸
- جدول (۵-۳) خلاصه وضعیت مولفه های مرتبط با بیمه بر حسب دوره و پایه
 تحصیلی ۱۶۹
- جدول (۵-۴) خلاصه وضعیت مولفه های مرتبط با بیمه بر حسب دوره و پایه
 تحصیلی ۱۷۱
- جدول (۵-۵) خلاصه وضعیت انواع بیمه بر حسب دوره و پایه
 تحصیلی ۱۷۲
- جدول (۵-۶) خلاصه وضعیت انواع بیمه بر حسب دوره و پایه
 تحصیلی ۱۷۳
- جدول (۵-۷) جدول مقایسه ای مقوله های مرتبط با بیمه بر حسب دوره و پایه
 تحصیلی ۱۷۵
- جدول (۵-۸) جدول مقایسه ای مولفه های مرتبط با بیمه بر حسب دوره و پایه
 تحصیلی ۱۷۶
- جدول (۵-۹) جدول مقایسه ای انواع بیمه بر حسب دوره و پایه
 تحصیلی ۱۷۷

فصل اول

کلیات پژوهش

مقدمه

خطر که پیشینه ای به قدمت تاریخ بشر دارد و حاصل کلرش جز ویرانی و ضرر و زیان نیست ، از بدو خلقت انسان، پیوسته همراه او بوده و موجب دلمشغولی انسان بوده است(کریمی،۱۳۸۷). از طرف دیگر زندگی، سلامت و دارایی انسان همواره در معرض حوادث غیرمترقبه و بلایایی طبیعی قرار دارد. بیم خسارات ناشی از این حوادث، انسان ها را به مقابله و تمهید راههای پیشگیری و جبران خسارات احتمالی فراخوانده و در طول حیات بشری متناسب با نحوه ی زندگی و ساختار اجتماعی، وسایل و ابزار مختلفی برای این منظور به کار گرفته شده است . در عصر زندگی روستایی، هنگام ورود خسارات جانی یا مالی به هر یک از اعضاء تمام افراد قبیله با همیاری و تحمل بخشی از خسارات به ص ورتهای گوناگونی از قبیل : کمکهای مختلف به مال باختگان ناشی از حوادث و بلایای طبیعی، پرداخت دیه و ...، به مقابله با آن می پرداختند . ولی تغییر در ساختارهای اجتماعی و تحول آن از زندگی روستایی به زندگی شهرنشینی و نیز

تحولات صنعتی موجب شد که راه حل‌های زندگی روستا بی در وضعیت جدید کارایی نداشته باشد (بابائی، ۱۳۸۵).

رفته رفته با توسعه جوامع بشری و پیشرفت تمدن، ثروت و دارایی بشر افزونتر شد و میزان درگیری انسان با خطر و ریسک افزایش یافت (کریمی، ۱۳۸۷). «همچنین خسارات ناشی از حوادث ماشینی (مانند حوادث رانندگی، حوادث کارگاه، حوادث ناشی از کالاهای معیوب و خطرناک و ...) جزو جلوه ای مشخص از زندگی نوین شد و به تدریج دیگر پشتوانه های خانوادگی و قبیله ای برای مقابله با هر گونه خسارتی وجود نداشت؛ در این موقعیت، نهاد اجتماعی جدیدی به نام بیمه برای مقابله با خطرات و خسارات شکل گرفت» (بابائی، ۱۳۸۵: ۶).

در واقع فلسفه ی پیدایش بیمه، مشارکت در دفع خطر است از این رو، اساسی ترین عنصر در بیمه، خطر می باشد (جمالیزاده، ۱۳۸۰). «ریشه اصلی بیمه همان «بیم» است زیرا عامل اساسی انعقاد عقد بیمه، ترس و گریز از خطر است و به سبب همین ترس و به منظور حصول تأمین، عقد بیمه وقوع می یابد» (کریمی، ۱۳۸۷: ۳۴). «گسترش و تنوع یافتن بیمه نیز بر اصل خطر مبتنی است. خطر ممکن است موجب از دست دادن قدرت انتفاعی و یا از بین رفتن مال شود و یا حتی جان و سلامتی شخصی را تهدید کند و عوارضی مانند: فوت، رقص عضو، از کار افتادگی و بیماری را به دنبال داشته باشد. با توجه به تنوع خطرها و موضوع مورد تهدید خطرها و راههای پیشگیری از عوارض آنها شکل ها و صورتهای متعدد و متنوعی از بیمه از زمان پیدایش آن شکل گرفته اند» (جمالیزاده، ۱۳۸۰: ۱۱۱).

«در واقع بیمه نگرانی ناشی از خطر را از زندگی مردم و فعالیت های اقتصادی دور می کند و به بیمه گذاران آرامش خاطر می دهد. به این صورت که بیمه، اشخاصی را که متحمل لطمه، زلزله یا حادثه ناخواسته ای شده اند، قادر می سازد که پیامدهای این وقایع ناگوار را جبران کنند.

خسارت هایی را که به این قبیل افراد پرداخت می گردد از پول هایی تأمین می شود که گروه مشتریان برای خرید بیمه می پردازند و با پرداخت آن در جبران خسارت همدیگر مشارکت می کنند، به بیان دیگر همه ی آنهايي که بیمه می خرنند با مشارکت در سرمایه ای که م تعلق به همه ی خریداران بیمه است، در جبران خسارت و زیان های هر یک از افراد زیان دیده شریک و سهیم می شوند» (ثبات، ۱۳۸۰: ۱۵-۱۱).

امروزه صنعت بیمه از مصادیق بسیار تأثیرگذار و پر کاربرد خدمات اجتماعی و تبلور همکاری های گروهی است (برهانیان و نقیعی، ۱۳۸۶). «آن گونه که در جهان، صنعت بیمه، یکی از منابع اصلی اقتصاد است که کشورهای توسعه یافته برنامه ریزی ه ای مناسبی در این خصوص می نمایند. در حالی که این صنعت در کشورهای در حال توسعه از سرعت برنامه ریزی پایین تری برخوردار است و اهمیت آن نیز هنوز شناخته نشده است. درآمدهای حاصل از این صنعت نقش اساسی و بسیار مهمی را در اقتصاد و توسعه آن داشته به نحوی که این درآمدها در سرمایه گذاری های اصلی اقتصادی به کار گرفته شده و نیروی محرکه ای در اقتصاد کشورها به حساب می آید. امروزه شناخت این صنعت یکی از ضروریات اصلی برای مدیران اجرایی کشور و بالاخره اقتصاددانان هر کشور است» (حاجی زوار، ۱۳۸۹: ۵).

بیان مسئله

«بیمه در شکل امروزی آن، پدیده ای نو در عرصه ی زندگی اجتماعی و اقتصادی بشر است، یکی از مظاهر تمدن بشری و از جمله نیازهای اساسی زندگی امروزی به شمار می آید که عرصه های گوناگون زندگی را پوشش می دهد و دارای نظام خاص حقوقی و سیستم مدیریتی مبتنی بر اصول فنی و علمی است. بیمه همچون بسیاری از پدیده های اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی، دارای زمینه های ریشه دار تاریخی است که در آغاز، به شکل ابتدایی و ساده پدید

آمده، به مرور، شکل گرفته، با گذشت زمان متأثر از متغیرها بی چون گسترش تجارت و ازدیاد خطر، بر اساس نیازها و مقتضیات زمان، رشد و توسعه یافته و امروزه به صورت یک پوشش و جریان فراگیر اجتماعی و نهاد بزرگ اقتصادی درآمده است» (جمالیزاده، ۱۳۸۰: ۳۰).

از طرفی، فایده‌ها و سودمندی‌هایی که در بیمه نهفته می‌باشد باعث توسعه این پدیده در جهان شده است. در دنیایی که خطرها و حوادث، زندگی بشر را تهدید می‌کند، بشر برای کار و فعالیت و بهره‌مندی از لذت‌های زندگی احتیاج به تأمین و آرامش خاطر دارد. بیمه موجب می‌شود که شخص هم از نظر روحی و معنوی و هم از جهت مادی، موقعیت خود را استحکام بخشد. بیمه در زندگی بشر بویژه در زندگی فعال و پرریسک امروزی یک نیاز و احتیاج است و هر چه تمدن توسعه می‌یابد، به علت ریسک‌های جدیدی که آرامش انسان‌ها را تهدید می‌کنند، نقش بیمه در تأمین آینده افراد و آزادی و توسعه فعالیت و تلاش معاش آشکارتر است. از نظر اجتماعی و اقتصادی نیز بیمه عامل تأمین مهمی است. زیرا وقتی افراد تأمین و آرامش خاطر داشته باشند با دلگرمی و علاقه بیشتری به کار و تولید می‌پردازند و در نتیجه میزان تولید و درآمد ملی افزایش می‌یابد و رشد و رفاه بیشتری نصیب جامعه می‌شود (محمود صالحی، ۱۳۸۸).

با توجه به نقش با ارزش و حیاتی که بیمه در زندگی افراد جامعه دارد، مسأله مهم فراهم آوردن بستری مطمئن برای آشنایی با انواع بیمه، فواید و مزایای آن و مهم‌تر از همه زبان‌های عدم استفاده از بیمه می‌باشد که باید به همه‌ی افراد جامعه آموزش داد.

«امروزه دست اندرکاران بیمه با این مخاطره‌ی نگرشی مواجه‌اند که افراد جامعه از نقش و اهمیت بیمه غافل‌اند و بیمه را فقط از زاویه‌ی جبران مالی و پولی می‌نگرند و نه از زوایای مهمتری که ممکن است در الویت باشند. برای نهادینه کردن این تفکر و نگرش که بیمه، نوعی

سرمایه گذاری برای آرامش خاطر است، نه هزینه برای سود مادی، بایستی تلاش مستمر صورت گیرد. به عبارتی اگر صنعت بیمه می خواهد نقش پیشرو ، آینده نگر و فراکنشی داشته باشد، باید علاوه بر دانش و روش های مربوط به اداره امور بیمه، به بسترها و زمینه ها نیز توجه کند و یکی از کلنن های اصلی توجه ، نظام آموزشی است . از این رو گسترش و رونق فعالیت های صنعت بیمه، و نفوذ آن در ذهن و نگرش نسل آینده که سال ها در نظام آموزشی مشغول به تحصیل خواهند بود، یک راهبرد اساسی می باشد. یکی از گلوگاه های استراتژیک که صنعت بیمه در این روند می تواند مد نظر قرار دهد، نظام آموزش و پرورش است . بنابراین باید در داخل آموزش و پرورش نقاط استراتژیک را شناخت که از جمله این نقاط می توان به برنامه های رسمی که در کتاب های درسی تجلی می یابند اشاره کرد . در این خصوص می توان در مورد کتاب هایی مثل علوم اجتماعی، تعلیمات مدنی ، متون فارسی و غیره و نهادینه کردن و معرفی صحیح بیمه در قالب انواع، اهمیت ، اهداف و پیامدهای مثبت و نظایر آن اقدام کرد»(سلیمی، ۱۳۸۲: ۱۷۲-۱۶۳).

«کتاب های درسی به عنوان یکی از منابع آموزش تأثیرگذار محسوب می شوند، کتاب به عنوان رسانه ای پر دوام برای انتقال اصول و مفاهیم، افکار و اندیشه ها ، تصویرسازی ذهنی در یادگیری اجتماعی کودکان، نوجوانان و جوانان نقشی مهم دارد»(افخمی، ۱۳۸۷: ۲).

شایان ذکر است که در نظام آموزشی ایران، کتاب درسی عمده ترین منبع یادگیری است که در اختیار دانش آموزان و معلم قرار دارد و بیشترین فعالیت در چارچوب کتاب های درسی صورت می گیرد(نیروزی، ۱۳۸۸).

«همچنین طرح محتوای مناسب روند مهمی است که به وسیله ی مؤلفان کتب درسی به کار برده می شود تا باعث ایجاد انگیزه و یادگیری صحیح در دانش آموزان شود . یکی از فعالیت